

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Резюме. У статті проаналізовано сучасні умови організації дистанційного навчання у вищій школі та виявлено найбільш оптимальні для системи неперервної освіти вчителів початкової школи.

Ключові слова: дистанційне навчання, система дистанційного навчання, неперервна освіта вчителів початкової школи.

Резюме. В статье проанализированы современные условия организации дистанционного обучения в высшей школе и выявлены наиболее оптимальные для системы непрерывного образования учителей начальной школы.

Ключевые слова: дистанционное обучение, система дистанционного обучения, непрерывное образование учителей начальной школы.

Summary. The article analyzes the current conditions of distance learning in higher education and found most optimal system for life-long education of primary school teachers.

Keywords: controlled from distance teaching, distance learning system, life-long education of initial school teachers.

Постановка проблеми. Сучасна концепція навчання впродовж всього життя набуває особливого значення. Вона є відповіддю на виклик світу, в якому дуже швидко відбуваються зміни. Система неперервної освіти вчителів початкової школи повинна мати відповідні умови для формування та задоволення пізнавальних, духовних потреб, розвитку здібностей та здійснення самоосвіти.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що останнім часом дослідники вивчають умови, спрямовані на розв'язання конкретних завдань:

- умови створення адаптивного освітнього середовища (Т. Давиденко, Г. Єльнікова, С. Красіков, Т. Шамова);
- умови розвитку соціальної активності особистості вчителя, його професіоналізму, професійної культури (Н. Волкова, В. Гриньова, С. Єлканов, В. Лозова, О. Мармаза, В. Сластьонін);
- умови розвитку професійних цінностей учителя (В. Гриньова, З. Кокарева, О. Попова, М. Ружников, Н. Шемигон);
- умови підвищення ефективності педагогічних досліджень (Ю. Бабанський, В. Євдокимов, І. Прокопенко);
- умови, що сприяють здійсненню рефлексивного управління (В. Безпалько, Т. Давиденко, Б. Гершунський, Ю. Конаржевський, П. Третьяков, Т. Шамова);
- умови «гнучкої» реакції на зміни, що відбуваються в суспільстві (В. Лазарєв, М. Поташник, І. Шалаєв, Т. Шамова);
- умови формування педагогічного колективу (Ю. Конаржевський, О. Мармаза, Є. Павлютенков);
- умови організації ДН у вищому навчальному закладі (ВНЗ) (О. Андрєєв, Н. Жевакіна, М. Моїсєєва, В. Кухаренко, В. Олійник, Є. Полат, В. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко, В. Солдаткін, О. Хмель) та ін.

Багато досліджень присвячено вивченню педагогічних, організаційних, методичних та інших умов професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Мета статті – проаналізувати сучасні умови організації ДН у вищій школі та виявити найбільш оптимальні для системи неперервної освіти вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи умови реалізації дистанційного навчання (ДН) у системі неперервної освіти вчителів початкової школи, ми враховували напрям сучасної педагогіки, що ґрунтується на природному розвитку людини. За ним роль педагога зводиться до створення

умов, за яких людина, одержуючи освіту, могла б задовольнити свої духовні та освітні потреби.

Це поняття трактується вченими неоднозначно. Проаналізуємо деякі визначення, які трактують ці та інші дослідники.

Педагогічними умовами більшість дослідників називають сукупність процесів, відносин, можливостей, що забезпечують успішне здійснення навчально-виховного процесу.

«Умови» є філософською категорією, що відображає відношення предмета до навколишнього середовища, без яких він існувати не може [10].

В Академічному тлумачному словнику української мови (1970 – 1980) серед значень слова «умова» виділяють: «... 4. Обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь. 5. Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. 6. Сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [1].

Умови – це внутрішні та зовнішні чинники, що в сукупності визначають процес формування професійної компетенції у навчальній діяльності, які опосередковані об'єктивними та суб'єктивними факторами.

Об'єктивні фактори не залежать від свідомості людини (особливості діяльності, форми, методи і т.п.).

Суб'єктивні фактори притаманні конкретній людині (знання, уміння та навички) [2, с. 70)].

Отже, умови – це відносно зовнішнє предмету різноманіття об'єктивного світу. Умови формують середовище, у якому виникають, розвиваються і без якого не можуть існувати процеси.

Дослідник А. Кузьмінський [7] наголошує, що організовуючи ДН, ВНЗ має вжити певних заходів:

1. Обрахувати кошториси прибутків та витрат (включаючи пов'язані з передбачуваною кількістю студентів) системи дистанційного навчання (СДН).

2. Розробити фінансові плани дистанційних навчальних програм, що враховують реальний контингент студентів. Різниця між запланованим та реальним фінансовими кошторисами не має впливати на академічні стандарти, а витрати студентів не мають залежати від кількості зареєстрованих студентів.

3. Обґрунтувати фінансові розрахунки, що показували б розподіл видатків і прибутків під час підготовки й реалізації програм, а також розподіл грошей між установами, що надають ДН, місцевим агентом, викладачем і студентом.

4. Передбачити процедури розв'язання незапланованих проблем, що можуть виникнути.

Важливою умовою реалізації ДН, за А. Кузьмінським [7], є дотримання академічних стандартів якості при розробці програм. Процес створення програми чи будь-якого її модуля повинен включати в себе:

1. Повне дотримання академічних стандартів.
2. Визначення мінімальних академічних потреб програми, опис цих потреб таким чином, щоб вони були зрозумілими потенційним студентам.
3. Розгляд стратегій підсумкового тестування, включаючи визначення його впливу на результати навчання у рамках програми чи модуля.
4. Опис відношень між стратегіями навчання, поставленими завданнями і очікуваними результатами.
5. Упровадження процесу контролю за якістю основних компонентів складеної програми.

ВНЗ, який пропонує ДН, повинен:

1. Зважати на навички, знання і досвід студента та умови, в яких він навчатиметься, використовуючи СДН.
2. Визначити основу для вибору засобів навчання.
3. Детально розглянути та визначити навчальні матеріали й інші засоби навчання, які будуть запропоновані студенту через установу, що надає послуги з ДН.

4. Ознайомитися зі структурою навчальних матеріалів і переконатися, що вона забезпечує досягнення необхідних результатів.

5. Розглянути, якою мірою навчальні матеріали наповнені інтерактивним потенціалом і сприяють засвоєнню студентами певної суми знань.

6. Детально скласти розклад занять із конкретної навчальної програми, використовуючи систему планування ДН.

7. Укласти програму дій для установи, що надає ДН.

Установа, що надає ДН, повинна мати:

1. Технології керівництва й рецензування, необхідні для цієї СДН й навчальної програми.

2. Основну мету періодичних перевірок навчальних програм як дистанційного, так і традиційного типу.

3. Методику, за допомогою якої перевіряється ефективність, доступність і гнучкість навчальних матеріалів.

4. Процедуру з обробки даних про успіхи студентів і засвоєння програм ДН, аналізу цих даних [7].

Інноваційність ДН викликала необхідність використання нових для освітньої сфери фахівців, задіяних у дистанційному навчальному процесі, а саме: *тьютор, організатор і адміністратор дистанційного навчання*.

Тьютор (англ. – tutor) – викладач (наставник) дистанційної форми навчання, що надає навчально-методичну та практичну підтримку, консультації студентам з відповідної навчальної дисципліни з метою більш глибокої індивідуалізації навчального процесу.

Організатор дистанційного навчання – працівник, який забезпечує організацію навчального процесу (розклад, взаємодію зі слухачами і викладачами тощо) з використанням інформаційних технологій.

Адміністратор дистанційного навчання – працівник, який адмініструє спеціальне програмне забезпечення, за допомогою якого здійснюється управління дистанційним навчальним процесом [6, с. 204].

Фахівці, які задіяні у ДН, повинні знати:

- призначення, особливості влаштування й функціонування телекомунікаційної мережі;
- умови зберігання й передачі інформації в мережі;
- основні інформаційні ресурси та особливості роботи з ними;
- особливості організації та проведення телекомунікаційних проектів, тематичних телеконференцій;
- методичні основи організації роботи викладачів і студентів у мережі;
- основні правила поведінки користувачів мережі, основи телекомунікаційного етикету.

Вони повинні вміти:

- працювати з електронною поштою, телеконференціями, мережевими інформаційними службами;
- відбирати й обробляти інформацію, отриману з мережі;
- проводити пошук інформації в мережі;
- готувати інформацію до передачі по мережі з використанням текстового, графічного редактора і необхідної обслуги (архіваторів, кодувальників);
- організовувати, розробляти та проводити мережевий проект, тематичну телеконференцію [7].

Учасникам СДН важливо також дотримуватися правил мережевого етикету. Етикет – це правила хорошого тону в тій або тій соціальній групі. В Інтернеті вже склалися певні правила спілкування. Тому викладачі й студенти повинні їх дотримуватись [7].

Правила мережевого етикету, запропоновані А. Кузьмінським [7], ми врахували у своєму дослідженні. Однак умови реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи не були достатньо досліджені у педагогічній науці.

В умовах соціокультурних змін вітчизняна система освіти динамічно трансформується. Перехід до неперервної освіти вимагає адекватних методів, форм та засобів, у системі ДН особливе місце відводиться умовам, за яких можливо їх упровадити в освітній процес.

Наше дослідження передбачає необхідність зосередити увагу на трьох типах умов: *дидактичних, психолого-педагогічних та організаційно-педагогічних.*

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що сьогодні існують різні точки зору на визначення цих термінів.

С. Нелюбов під організаційно-педагогічними умовами розуміє сукупність процесів та відносин, які дають можливість усім учасникам освітнього процесу ефективно керувати процесом формування суб'єктивної позиції студента при оптимізації навчальної діяльності [5].

Є. Козирева визначає організаційно-педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей, що забезпечують успішне вирішення поставлених завдань [4].

Е. Скібіцький та Л. Холіна вважають, що організаційно-педагогічні умови – це принципові підстави для поєднання процесів діяльності при розробці концепції побудови СДН [9].

О. Дьоміна трактує організаційно-дидактичні умови як комплекс вимог, необхідних для управління (планування, організації, контролю та ін.) навчально-пізнавальної діяльності студентів з метою формування у них мовної професійної культури [3].

Аналіз вищенаведених визначень показав, що автори з'ясовують сенс та зміст терміна «організаційно-педагогічні умови» залежно від розв'язуваних у дослідженні завдань. Загальним для всіх дефініцій є те, що трактовані авторами умови – це умови у сфері вдосконалення управління інтелектуальної взаємодії учасників освітнього процесу при вирішенні конкретних дидактичних завдань.

Ці умови повинні розглядатися системно. ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи передбачає:

- осмислення процесу ДН як багатоаспектної проблеми;
- визначення сутності, змісту, функції та параметрів системи;
- встановлення особливостей функціонування ДН як специфічного виду.

Враховуючи розглянуті вище визначення, умовами реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи вважаємо сукупність взаємопов'язаних обставин, заходів, спрямованих на створення сприятливих умов, що забезпечують цілеспрямоване управління процесом ДН та правил, встановлених у СДН з метою забезпечення високої якості дистанційного забезпечення.

Умови реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи спрямовані на планування, організацію, комунікацію, регулювання, контроль та коригування освітнім процесом.

Проаналізуємо названі умови реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи.

1. Дидактичні умови:

- визначення завдань та напрямів розробки дистанційних навчальних курсів у системі неперервної освіти вчителів початкової школи відповідно до положення про сертифікацію електронного навчального курсу;
- наявність методичних рекомендацій для роботи із СДН, відповідно до освітньої мети запропонованої програми, доступність її в системі неперервної освіти вчителів початкової школи;
- наявність зв'язку (електронний, телефонний, поштовий) в системі неперервної освіти вчителів початкової школи;
- створення відповідної структури для забезпечення зв'язку в системі неперервної освіти вчителів початкової школи;

- визначення та тестування засобів і шляхів комунікації в системі неперервної освіти вчителів початкової школи;
- укладення графіка проведення усіх заходів, що моделюють процес неперервної освіти вчителів початкової школи;
- врахування завдань Державного стандарту початкової загальної освіти у системі неперервної освіти вчителів початкової школи.

2. Психолого-педагогічні умови:

- наявність самостійної пізнавальної діяльності у системі неперервної освіти (ця умова передбачає забезпечення активності та самостійності як найважливішого показника освітнього результату. Вона розвиває уміння самостійно логічно мислити; орієнтуватися у новій ситуації, знаходити шляхи вирішення нових завдань; бажання зрозуміти не тільки нові знання, але й шляхи їх здобуття; критичний підхід до інших теорій; незалежність у власних судженнях);
- створення ситуації успіху в системі неперервної освіти (ця умова взаємопов'язана з іншою умовою: створення позитивного емоційного стану, ситуацій успіху в неперервному освітньому процесі. Виконання цієї умови можливе за створення сприятливого психологічного клімату в колективі, який забезпечує емоційний стан учителя початкової школи);
- створення викладачем позитивного емоційного стану в системі неперервної освіти (емоційний стан активізує почуття, які пов'язані з професійною діяльністю, створює атмосферу позитивного психологічного клімату, що оптимізує неперервний освітній процес. Позитивний психологічний клімат передбачає психологічну сумісність між учасниками неперервного освітнього процесу, сприяє вирішенню проблеми засвоєння знань. Зазначені умови спрямовані на розвиток пізнавального інтересу, відкритості пізнавальної позиції);
- творча діяльність учасників ДН у системі неперервної освіти (у світовій практиці накопичений великий досвід організації навчально-

пошукової, творчої, пізнавальної діяльності за рахунок проблемного, пошукового навчання. В останні роки науковцями запропоновано безліч рекомендацій по створенню творчої атмосфери в освітньому процесі. Вона стимулює різноманітну навчальну, наукову та дослідницьку діяльність);

– моделювання педагогічної діяльності у системі неперервної освіти (через збагачення неперервного освітнього простору новими формами та способами моделювання створюється система умов, що спонукає суб'єкта до професійної діяльності);

– обізнаність учасників у системі неперервної освіти про сутність, зміст та структуру ДН (ця умова необхідна для усвідомлення структури ДН у системі неперервної освіти учителів початкової школи. При цьому необхідно також розуміти значущість такої освіти і для викладачів, оскільки комплекс вимог до викладачів, які забезпечують реалізацію функціонального наповнення педагогічної діяльності в освітньому процесі, повинен враховувати як вимоги сучасної педагогічної науки, і основні особливості застосування технології ДО, так і специфічні особливості моделей його реалізації та відповідати нормативним вимогам, що регламентують застосування дистанційних технологій в освітньому процесі);

– рефлексивна діяльність викладача у системі неперервної освіти (педагогічна рефлексія розглядається як вид діяльності і як спосіб активізації творчої діяльності викладача. Багато вчених (В. Козієв, О. Кондратьєва, Ю. Кулюткін, І. Стеценко, Н. Посталюк та ін.) доводять вплив рефлексії на здатність педагога вирішувати педагогічні завдання, враховуючи при цьому набагато більше обставин. Без постійного аналізу та самоаналізу викладач не в змозі глибоко усвідомлювати проблеми, що виникають, правильно вибирати шляхи вирішення, критично оцінювати та корегувати отриманий результат. Без рефлексивного ставлення педагога до своєї професії неможлива самоосвіта. Розвиненість рефлексивних процесів є для педагога основою усвідомлення і удосконалення себе для досягнення професійно-педагогічної мети. Зарубіжний

дослідник Posner George визначає рефлексію як основний компонент системи підготовки сучасного вчителя. На наш погляд, дуже точна формула функціональної залежності майстерності, професійного зростання педагога від рефлексії педагогічної діяльності, запропонована ним: «Досвід + рефлексія цього досвіду = розвиток» [11]);

– рефлексивна діяльність учителя початкової школи у системі неперервної освіти (зазначена формула описує рефлексивну діяльність не тільки викладача, а й учителя початкової школи. Дослідники (G. Harvard, P. Hodkinson) доводять залежність процесу пізнання з рефлексією: рефлексивні процеси є поштовхом до пізнання; метод пізнання визначається відповідним видом рефлексії; використання знань пов'язано з рефлексивними процесами (актуалізація знань). Реалізація виховного впливу через функціональні взаємодії спирається на педагогічну рефлексію. Деякі дослідники (О. Карпов, М. Кашапов Є. Савін) відзначають взаємозв'язок між рівнем педагогічної майстерності та рефлексією тих, хто навчається. Визначено, що такі структурні компоненти педагогічної діяльності, педагогічної майстерності, професійних умінь, творчої діяльності педагога, як постановка педагогічних цілей і завдань, вибір і застосування засобів впливу на тих, хто навчається, контроль і оцінка педагогом своїх педагогічних впливів засновані на рефлексії. Вивчаючи рефлексію розглядають, з одного боку, осмислення власного свідомості, а, з другого, усвідомлення педагогом того, як його сприймають, оцінюють оточуючі і як педагог враховує результати своєї діяльності. У США рефлексивну діяльність розглядають як дослідницьку парадигму, направлену на розвиток розуміння педагогом своєї практичної діяльності);

– критичне ставлення до свого досвіду, його оцінка та вдосконалення (в нашому дослідженні критичне ставлення викладача до своєї діяльності дозволяє знайти способи впровадження ДН у систему неперервної освіти вчителів початкової школи, співвіднести їх із традиційними формами, знайти оптимальне поєднання).

3. Організаційно-педагогічні умови:

– уведення дистанційних технологій у неперервну освіту вчителів початкової школи (під час реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи треба зосередитися на створенні електронного навчального курсу як єдиного цілого, який повинен відповідати Положенню про сертифікацію електронного навчального курсу [8]);

– застосування різноманітних форм та методів організації освітньої діяльності в системі неперервної освіти (під час реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи необхідно приділяти увагу інтерактивним методам навчання);

– реалізація тьюторської функції викладача ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи (індивідуальний супровід учителя початкової школи під час ДН у системі неперервної освіти полягає у наданні допомоги в досягненні найкращого освітнього результату; «відстеженні» ходу навчання та забезпеченні «зворотного зв'язку»; проведенні індивідуальних та групових консультацій (тьюторіалів); консультуванні та підтримці індивідуального неперервного освітнього процесу; підтримці зацікавленості до ДН у системі неперервної освіти).

Висновки. Вищевикладені умови реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи тісно взаємопов'язані. Як показало наше дослідження, під час реалізації ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи необхідно враховувати весь спектр умов. Серед негативних причин виділимо стереотипність викладання та оцінку за освітню діяльність у дистанційних технологіях навчання.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970 – 1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/umova> – Заголовок з екрана

2. Булгакова Е.Т. Подготовка студентов гуманитарных специальностей к использованию информационных технологий в профессиональной деятельности: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Е.Т. Булгакова. – Ставрополь, 2005. – 198 с.

3. Демина О.А. Технология формирования языковой профессиональной культуры у выпускников технических вузов: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О.А. Демина. – Новосибирск, 2001. – 20 с.

4. Козырева Е.И. Педагогические условия повышения уровня педагогической культуры сельского учителя: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е.И. Козырева. – Омск, 1999. – 20 с.

5. Нелюбов С.А. Организационно-педагогические условия формирования субъектной позиции школьника в учебной деятельности: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / С.А. Нелюбов. – Кемерово, 2001. – 20 с.

6. Педагогіка вищої школи / [В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук та ін.]; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенка, В.І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.

7. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / Кузьмінський А.І. – К.: Знання, 2005. – 486 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pulib.if.ua/part/12390> – Заголовок з екрана

8. Положення про сертифікацію електронного навчального курсу [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dls.udpu.org.ua/pluginfile.php?file=%2F56%2Fmod_forum%2Fattachment%2F27%2Fpolojennia_Ekurs.pdf

9. Скибицкий Э.Г. Теоретические основы дистанционного обучения / Э.Г. Скибицкий, Л.И. Холина. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2002. – 136 с.

10. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/enc/item/f00/s11/a001174.shtml> – Заглавие с экрана

11. Posner George J. Field Experience: A Guide to Reflective Teaching / George J. Posner, Craig Vivian. – N. Y. and L.: 7/E. – 2010. – 160 p.